

**MUOMALA MADANIYATI VA NUTQ ETIKETI: SHAXS KAMOLOTI
MEZONLARI**

Boymurodova Sarvinoz Saparali qizi

*Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy
pedagogika universiteti 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Muomala madaniyati va nutq etiketi har bir jamiyat a‘zosi uchun, xususan, insonning kamoloti, ma‘naviy va madaniy jihatdan yetuk shaxs bo‘lib shakllanishi uchun asosiy omillardan sanaladi. Hayot mazmunini anglash, o‘zaro munosabatlarni samarali rivojlantirish va mustahkamlashda muomala madaniyatiga ega bo‘lish eng muhim mezonlardandir. Inson o‘z nutqida va muloqotida madaniyat ko‘rsatkichlarini saqlasa, uning jamiyatdagi o‘rni, nufuzi va imkoniyatlari kengayadi. Muomala madaniyati yuksak bo‘lgan jamiyat va insonlar yanada taraqqiy etadi, o‘zaro hurmat, do‘stlik ruhi, insoniylik yuksak qadriyatga aylanadi.*

Kalit so‘zlar: *muomala madaniyati, nutq etiketi, shaxs kamoloti, ma‘naviy tarbiya, odob, axloq, ijtimoiy munosabat, muloqot ko‘nikmasi, madaniyat, taraqqiyot.*

Muomala asl ma‘noda insonning ichki va tashqi dunyosini ochib beruvchi vosita hisoblanadi. Bu sohada madaniyat ko‘rsatkichlarini saqlash, odob-axloq me‘yorlariga amal qilish, nutq etiketi elementlarini egallash orqali shaxs o‘zining asl qiyofasini namoyon eta oladi. Tilga hurmat, nutqqa ehtiyotkorlik, ulug‘ so‘zlarning joyida ishlatilishi, og‘zaki va yozma nutqning sifatli bo‘lishi, hamda muloqotda halol va pokiza munosabatlarning namoyon bo‘lishi shaxs kamolotining asosiy belgilaridan biridir. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti jarayonida muomala madaniyati muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologiya rivojlanib, ijtimoiy munosabatlar yanada murakkablashib borar ekan, har bir insondan zamon talablariga mos madaniyatli va ongli muloqot talab qilinadi. Insonlar o‘rtasidagi muloqot doirasi kengaydi, har birimiz kundalik hayotda turli yoshdagi, kasbdagi va millatdagi insonlar bilan muloqot qilamiz. Muloqotning samarali bo‘lishi uchun o‘zaro hurmat, axloq va odob, nutq etiketi asosida yondashish eng samarali natijalarga olib keladi. O‘zbek milliy qadriyatlarida azaldan muomala, mehmondo‘stlik, insonparvarlik, so‘zga e‘tibor va ulug‘lash kabi jihatlar yuksak ahamiyat kasb etib kelgan. Bu qadriyatlar har bir oilada, mahallada, muassasada, maktab va OTMlarda, umuman, butun jamiyatda muomala madaniyatining mustahkam asoslarini yaratgan. Binobarin, zamonaviy davrda bu sohani rivojlantirish, uni yosh avlodga chuqur singdirish har bir oila va tarbiyachi, pedagog oldidagi muhim vazifa hisoblanadi. Nutq etiketi esa insonlarning o‘zaro aloqa jarayonida so‘zdan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish, nutq odobini bilish, hamda jamiyat oldida o‘zini chiroyli va savodli ko‘rsatish uchun muhim vositadir. Nutq etiketi faqatgina to‘g‘ri so‘z ishlatishda emas, balki har bir jumlada ham muomala madaniyatini namoyon qilish, so‘zlash uchun qulay holat yuzaga

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

keltirish, tinglovchini hurmat qilish, keraksiz va nojo'ya gaplardan tiyilish, muammoli vaziyatlarda muloyimlik bilan muloqot qilish, barchasida o'z aksini topadi [1].

Muomala madaniyati va nutq etiketi inson kamoloti mezonidir, ya'ni shaxsning ma'naviy-axloqiy darajasi, hayotga va atrofdagilarga munosabati, uning fikrlash va so'zlash madaniyatida ko'rinadi. Yuksak muomala madaniyatiga ega bo'lgan inson boshqa odamlarga nisbatan doim hurmatli va samarali muloqotni amalga oshira oladi. Bu inson o'zini ham hurmat qiladi, boshqalarni ham qadrlaydi. Muomala madaniyati kamtarinlik, ochiqlik, rostgo'ylik, mehribonlik, sabr, bardavomlik, muloyimlik kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi hamda jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir o'tkazadi. Ayni vaqtda, nutq etiketi ijtimoiy, siyosiy va kasbiy faoliyatda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Dars jarayonida, tavsiyalarda, rasmiy yig'ilishlarda, ijtimoiy tarmoqlarda yoki norasmiy suhbatlarda aniq, ravon, mazmunli va odobli so'zlash ko'nikmasiga ega shaxs har doim qadrlil va e'tiborli bo'ladi. Nutq etiketi doirasida so'zlasha olgan inson burni balandlikdan, maqtanchoqlikdan, kamsituvchilikdan yiroq yuradi; zero, u butun jamiyatga o'rnak bo'ladi. Muomala – insonlarni bir-biriga bog'lovchi, ularning muloqotini mustahkamlovchi, hamjihatlik va mehr-muruvvatni tarbiyalovchi vositadir. Inson o'z nutqi va muomalasida odobga rioya etsa, jamiyat tomonidan yuksak baholanadi. Muomala madaniyati nafaqat so'zlashish, balki insonning o'zini qanday tutishi, tashqi ko'inishi, atrofdagilarga munosabati, yo'l-yo'riqlari, hatto xatti-harakatlarida ham o'z ifodasini topadi. Insonning ovozi, ohangi, ifoda usullari, nutq uslubiga rioya qilishi, o'z fikrini aniq va tartibli bayon qilishi muomala madaniyatining asosiy talablari hisoblanadi [2].

Tarbiya jarayonida bolaga yoki yoshga ilk bor muloqot qilish odoblari, so'zlash, eshitish, ovoz ohangi, jismoniy holat, yuzidagi tabassum, ko'z karashlari, tana harakatlari o'rgatiladi. Bularning barchasi muomala madaniyatining bir butun sistemasi sifatida namoyon bo'ladi va asta-sekin inson kamoloti, ya'ni yetuk shaxs shakllanishida asos tariqasida xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy turmush tarzida texnologik muhitda ham muomala madaniyati va nutq etiketi katta ahamiyat kasb etadi. Internet orqali muloqot qilishda, rasmiy xat yoki xabar yozishda ham madaniyatli va odobli bo'lish, jummalarni noto'g'ri ishlatmaslik, bahs-munozaralarda toqatli va o'zini tiygan holda so'zlash, madaniy munosabat o'rnatishda muhimdir. Muomala madaniyati, ellik, turli xalqlar madaniyatida o'ziga xos an'ana va urf-odatlar tarzida takomillashib boradi. O'zbek muomalasida yuksak odob, hurmat, siymo va so'z, g'amxo'rlik, kechirimlilik, kattalar va kichiklarga nisbatan farovon muomala, doimiy mehr, o'zaro yordam, hamdardlik, chin so'zlik, kasb va iqtidorga qarab hurmat-e'tibor kabi ko'plab fazilatlar yetakchi o'rin tutadi. Har bir inson, xoh u yosh, xoh keksaga, xoh yetakchi yoki oddiy fuqaroga aylanmasin, muomala madaniyati va nutq etiketi asoslarini o'zlashtirsa, jamiyat nufuzi yanada yuksaladi. Nutq etiketi va muomala madaniyati zamonaviy yetuk jamiyatning ajralmas qismidir. Har bir shaxs har kuni o'z nutq madaniyatini rivojlantirib borish, jamiyatda o'ziga xos va qadrlil bo'lish uchun nutq etiketi va muomala madaniyatining barcha ko'rinishlariga amal qilishi shart. Oddiy salomlashish, javob berish, ogohlantirish, iltimos qilish, minnatdorchilik bildirish, mojaroli vaziyatlarda madaniyatni saqlash, norozilik

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

bildirayotganda ham odobdan voz kechmaslik inson kamoloti va ma'naviy yuksakligini ko'rsatadi [3].

Shaxslarning kamolotida muomala madaniyati va nutq etiketi hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu fazilatlarni to'g'ri egallagan inson o'zligiga sodiq va prinsipial bo'ladi, kasbi, ijtimoiy maqomi, ma'naviy darajasining yuqori bo'lishiga erishadi. Muomala vositasida ko'plab dargoh va tokchalar ochiladi, yangi do'stlar hamda hamkorlar topiladi, kasbiy karera ham yuksaladi. Har xalq va millatda nutq etiketi qoidalari ham bor. O'zbek xalqi uchun xos bo'lgan yumshoqlik, muloyimlik, ochiqko'ngillik, samimiylik, muomala va nutqda doimiy hurmat va odob ishlatiladi. Nutq etiketi va muomala madaniyati nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki butun xalq ma'naviy merosining asosidir. Inson ma'naviyati eng avvalo uning so'zida, tilida, nutqida, gapirish va eshitish, eshitilgan gapdan to'g'ri xulosa chiqarish madaniyatida namoyon bo'ladi. Axloqiy me'yorlar asosida inson hamisha jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi mumkin. Hurmat, odob, ehtiyotkorlik, rostgo'ylik, sabr, ziyraklik muomala madaniyatining asosiy tarkibiy qismlaridandir. Nutqning bo'lar-bo'lmas joyda ishlatilmasligi, jamiyat yoki jamoada g'iybat va nohaq gapdan chekinish, do'stlik va hamkorlikda so'zga hamisha amal qilish, va'dabozlikdan qochish, insoniylik fazilatlarini rivojlantiradi. Jamiyat taraqqiyoti uchun muomala madaniyati va nutq etiketi doim rivojlanib borishi zarur [4].

Ota-onalar, o'qituvchilar, tarbiyachilar va yetakchi shaxslar yosh avlodga muomala madaniyati va nutq etiketi asoslarini o'rgatishi, o'z namunasini ko'rsatishi, hayotiy tajriba va ma'naviy boylik bilan bog'lab, ma'nan yetuk avlod tarbiyalashi muhim sanaladi. Jamiyatda bunday tarbiya doimiy bo'lsa, kelajak avlod ana shu qadriyatlarni qadrlab, o'z shaxsiy rivojlanish ko'rsatkichida ham muallaq o'rin egallaydi. Madaniyatli muomala va nutq etiketi ijtimoiy hayotdagi mojaroli vaziyatlarda, muhim qarorlar qabul qilishda, jamoat joylarida o'zini tutishda, turli xalqlar, millatlar orasidagi muloqotda bevosita o'z natijasini ko'rsatadi. Bunday imkoniyatlarga ega zamonaviy yetuk shaxs ijtimoiy munosabatlardan doim omadli va minnatdor bo'lib chiqadi. O'zbek adabiy tilining sofligini asrash, milliy nutq madaniyatini rivojlantirish, ona tilida to'g'ri va chiroyli fikr bildirish, og'zaki va yozma nutqda vaqti-vaqti bilan o'z ustida ishlab borish shaxs uchun eng muhim hayotiy zaruriyatdir [5].

Xulosa:

Xulosa qilganda, muomala madaniyati va nutq etiketi har bir shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotining tayanch omillaridan biridir. Yuksak muomala madaniyati va toza nutq etiketi insonni komil shaxs, mas'uliyatli fuqaro sifatida shakllantiradi, jamiyatda o'zining munosib o'rnini topishi va doimo hurmat qilinishini ta'minlaydi. Nutqda nafislik va muomala haqida doimiy qayg'urish, ertangi kun taraqqiyoti uchun zarur shart hisoblanadi. Shaxsda mazkur ko'nikmalarni tarbiyalash va hayotda unga amal qilish jamiyatimiz kelajagining boy va barakali bo'lishiga xizmat qiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A‘lamov E., Yo‘ldoshev U. Tijorat etikasi va muomala madaniyati. Toshkent, 2017.
2. Axmedov N. Nutq etiketi va nutq madaniyati. Toshkent, 2016.
3. Karimova B. Muomala madaniyati asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
4. G‘ulomov N. Shaxs va jamiyat taraqqiyoti. Toshkent, 2018.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Toshkent: Fan, 2007.
6. Karimova M. Axloqshunoslik asoslari. Toshkent, 2014.
7. Ibragimova X., Ergashev F. Shaxs va nutq madaniyati. Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
8. Madaniyat asoslari. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2020.
9. Do‘stmuhammad A. Muomala va nutq odobi. Toshkent: Sharq, 2012.
10. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va umumiy o‘rta ta‘lim vazirligining rasmiy sayti va ta‘lim dasturlari.

